

Az udvariasság és (in)direktség viszonya az egyet nem értés kifejezésében

Dr. Koczogh Helga Vanda
Debreceni Egyetem
koczoghh@gmail.com

Motiváció

- Egyet nem értéssel foglalkozó eddigi tanulmányok túlnyomórészt az angol nyelvre koncentráltak (Reese-Miller, 1995; Angouri, 2012)
- Mo: udvariasság- és udvariatlanságkutatás (a beszédcselekvések, pl. bók, kérés, bocsánatkérés vizsgálata) népszerű kutatási terület, DE az egyet nem értés jelenségére irányuló kutatások száma elenyészőnek mondható (Bándli, 2009)
- Kutatási hiány mutatkozik a nyelvi udvariasság/udvariatlanság fogalmának tisztázására való törekvésben is (kiv. Ogiermann és Suszczyńska, 2011)

Kutatási kérdések

- (1) Hogyan értelmezik a nyelvi udvariasság/
udvariatlanság fogalmát a laikus nyelvhasználók,
miként tekintenek ezekre?
- (2) Hogyan befolyásolja az egyet nem értés kifejezésének
direktsége az adott megnyilatkozás megítélését az
udvariasság szempontjából?

Udvariasság fogalma

- „elsődleges udvariasság”: amit a hétköznapi életben értenek az emberek udvariasság alatt (kultúra-, társadalom-, korszakfüggő)
 - mint koncepció
 - mint „cselekedet”
- „másodlagos udvariasság”: teoretizált, tudományos udvariasságfogalom

Nyelvi udvariasság különböző megközelítései

- klasszikus udvariasság elméletek (pl. Leech, 1983): beszélői szándék
- diszkurzív udvariasságelméletek (pl. Locher – Watts, 2005) hallgatói szándék felől közelítik meg a fogalmat.
- posztdiszkurzív hullám (pl. Culpeper, 2011; Kádár-Haugh, 2013): az udvariasságot mint személyek közötti attitűdöt értelmezi; egyaránt hangsúlyozza a résztvevők és megfigyelők értékelését, minősítését

Sárosi (2015)

Udvariasság fogalmára fókuszáló tanulmányok a magyarban

- történeti udvariasságkutatás (Sárosi, 2015):
tiszteletadás, helyénvaló viselkedés, illendőség
(megszólítások)
- Ogiermann és Suszczyńska (2011):
 - 9 magyar adatközlő
 - udvariasság: illemtudás, tiszteltetés, udvarias nyelvhasználat, figyelmesség, érdeklődés
 - udvariatlanság: káromkodás, ordítózás, tiszteltetés
 - udvariatlan ember: bunkó, goromba, gögös, lenéző

TISZTELET, ILLEM, UDVARIAS NYELVI ELEMEL

(In)direktség és udvariasság viszonya

- korai udvariasságelméletek: pozitív korrelációt feltételeznek az indirektség és az udvariasság között
- udvariasságkutatás későbbi hullámai: kulturális normák és kontextus szerepe
- orosz: nagymértékű indirektség = időpocsékolás
- lengyel: a direktséget részesítik előnyben
- angol: a konvencionálisan indirekt formák számítanak a legudvariasabbnak (Ogiermann, 2009)

KONTEXTUS SZEREPE:

- Shum – Lee (2012): a kínai online fórumokon a nyílt, mitigálás nélküli egyet nem értés a leggyakoribb véleménynyilvánítási forma annak ellenére, hogy a kínai kultúrában az indirektség preferált

Az egyet nem értés és az udvariasság-elméletek

Korai udvariasság-elméletek (Grice, 1975; Lakoff, 1973; Leech, 1983; Brown & Levinson, 1987):

- nem preferált aktus (fenyegetést jelent a hallgató közelítő arcára nézve, veszélyezteti a beszélő és a hallgató közötti harmóniát)
- beszédpartner tartózkodó arcára is fenyegetést jelent (a beszélő egy olyan állásponttal „terheli meg” a hallgatót, amely eltér annak véleményétől)
- egyik sarkalatos pont az egyetértésre, konszenzusra való törekvés

arcvédő cselekedet is, mivel az a beszélő saját nézőpontjának megvédésére irányuló eszköz is lehet

Az egyet nem értés és az udvariasság-elméletek

Posztmodern udvariasság-elméletek (pl. Locher, 2004; Locher & Watts, 2005; Watts, 1992, 2003):

- cáfolják, hogy bármely beszédaktus inherensen udvariatlan/arcfenyegető
- diskurzus alapú szemléletük felhívja a figyelmet a kontextus jelentőségére

Kutatás

Adatközlők:

- 93 BA-s egyetemi hallgató
- 18-25 év (M=19,94)
- 23 férfi, 70 nő

Feladatok:

(1) szabad asszociációs feladat: „Hogyan beszél az, aki udvarias / udvariatlan?” (+ kontextus megadása)

Laikus nyelvhasználók fogalomértelmezése (spontán reakciók, nem csupán egy jelző)

(2) kötött asszociációs feladat: 3 legtalálhatóbb szinonima kiválasztása listából (disztraktorok)

(3) adott egyet nem értést tartalmazó megnyilvánulások minősítése udvariasság szempontjából egy (1-10) skálán, miután meghallgatták azokat

1. feladat (szabad asszociáció) eredményei

Eredmények: udvariasság jellemzői

Verbális jellemzők (pragmatikai / lexikai / szintaktikai / társalgási stílusbeli):

- regiszter: tisztelettudó, távolságtartó, magáz, társadalmi helyzetnek megfelelően beszél
- szociálisan elfogadott udvariassági formák használata (*kérem, köszönöm*)
- nem vág közbe, hagyja a másikat szóhoz jutni
- nem szarkasztikus vagy ironikus
- választékos, kifinomult, nem káromkodik
- kellemetlen témák kerülése
- figyelmes, figyel a másik félre, odaadó, dicsér, érdeklődő, nem túl rámenős
- válaszaiban többnyire kerek, egész mondatokat használ
- követhető; érthető; logikus; arra törekszik, hogy a másik fél megértse (magyaráz)

Non-verbális jellemzők (szemkontaktus, mimika, vokális jelek):

- kedves, lágy hangnem
- normál vagy lassú beszédtempó
- nem kiabál
- jól artikulál
- helyzetnek megfelelő arckifejezés, nem grimaszol
- másik szemébe néz

Eredmények: udvariatlanság jellemzői

Verbális jellemzők (pragmatikai / lexikai / szintaktikai / társalgási stílusbeli):

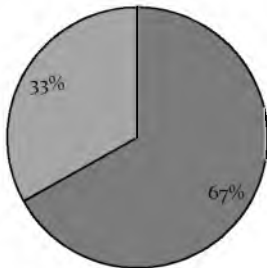
- sértő/trágár szavak
- megszólítás/köszönés, *kérem*, stb. hiánya
- szleng kifejezések, tegezés, túl közvetlen
- lenéző, lekezelő, ironikus, gúnyos
- a másik szavába vág
- tabuk nélkül beszél, nem kerül a kellemetlen/kényes témákat
- tiszteletlen, flegma
- nem figyel arra, amit mondanak neki; érdektelen; nem reagál
- nem követhető (véleményét nem fejt ki, nem magyaráz), csapongó stílus
- tolakodó, nyomul
- túl direkt (kijelent vagy felszólít, nem kér)
- válaszaiban rendre tömondatokat használ

Non-verbális jellemzők (szemkontaktus, mimika, vokális jelek):

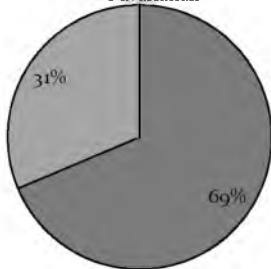
- túl gyors beszédtempó, hadar
- nem artikulál, elharapja a szavakat
- monoton hangnem
- szemkontaktus hiánya
- grimaszol

Eredmények: szabad asszociációs feladat

Udvarias

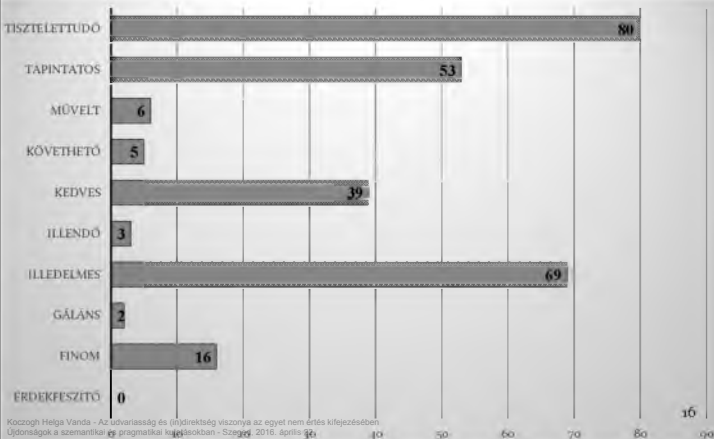
Udvariatlan

■ verbális jelek ■ non-verbális jelek

2. feladat (kötött asszociáció) eredményei

Eredmények: *udvarias* szinonimái

Eredmények: *udvariatlan* szinonimái

EGYET NEM ÉRTÉSI STRATÉGIÁK

direkt stratégiák (DS)

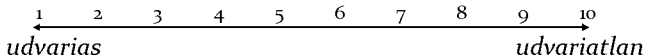
- ellentmondás
- egyet nem értés tényének kinyilatkoztatása
- értékítélet
- kétely kifejezése

indirekt stratégiák (IS)

- részleges egyetértés, jelképes egyetértés
- burkolt ellentmondás
- kihívás, provokálás
- beszélő szándékának egyértelműsítése
- magyarázat/indoklás
(példák/okok megnevezése és kérése)

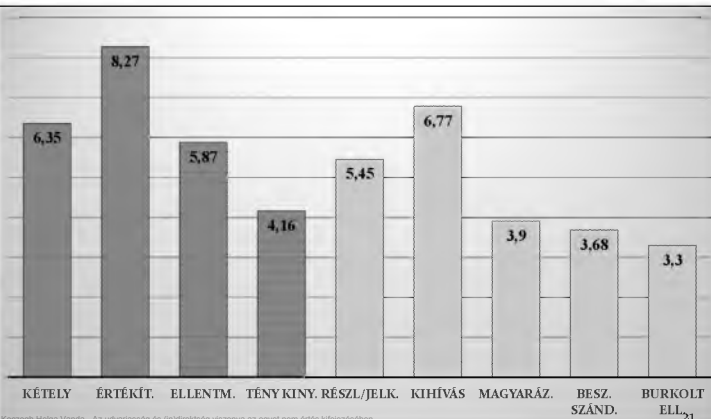
3. feladat (értékelés) eredményei (80 adatközlő)

Eredmények

- Átlagolt értékelések: indirekt stratégiák (M=4,9),
direkt stratégiák (M=6,4)
- Statisztikailag szignifikáns különbség (t-test,
Sig.=,000)

Stratégiák értékelése udvariasság szempontjából

Stratégiai korrelációja saját csoporton belül

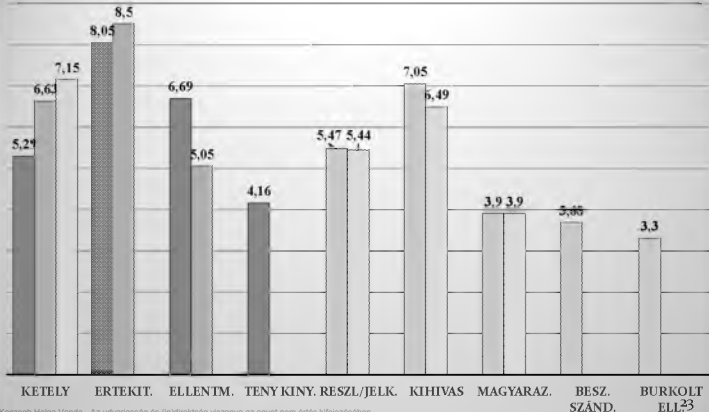
Direkt stratégiák (4):

- kétely – értékítélet (Sig.=.014)

Indirekt stratégiák (5):

- részleges/jelképes egyetértés – kihívás (Sig.=.041)
- részleges/jelképes egyetértés – burkolt egyetértés (Sig.=.038)
- magyarázat – beszélő szándékának egyértelműsítése (Sig.=.004)

Stratégiákon belüli példák értékelése

	Range	Minimum	Maximum	Mean
Item 3	6	4	10	6,69
Item 14	7	2	9	5,05
Item 9	8	1	9	4,16
Item 1	6	3	9	5,29
Item 8	6	4	10	6,63
Item 11	6	4	10	7,15
Item 2	4	6	10	8,05
Item 15	4	6	10	8,50
Item 4	7	2	9	5,47
Item 13	7	2	9	5,44
Item 6	7	1	8	3,90
Item 12	7	1	8	3,90
Item 16	6	1	7	3,30
Item 5	6	4	10	7,05
Item 10	7	3	10	6,49
Item 7	6	1	7	3,68

Stratégiákon belüli példák korrelációja

Direkt stratégiák:

- kétely
- értékítélet
- ellentmondás

Indirekt stratégiák:

- részleges egyetértés, jelképes egyetértés
- kihívás, provokálás
- magyarázat/indoklás

Összegzés

- Az adatközlők a nyelvi udvariasságot és udvariatlanságot főként bizonyos nyelvi elemek meglétére/hiányára vezetik vissza (tisztelet jele), de fontosnak ítélik a megfelelő non-verbális jelek (vokális jelek, mimika, szemkontaktus) alkalmazását is.
- Az *udvarias* legjobb szinonimájának a *tiszteletudó*, *illedelmes* és *tapintatos*, míg az udvariatlan szinonimájának a *tiszteletlen*, *trágár* és *tapintatlan* szavakat tartják.
- Összességében a direkt stratégiákkal kifejezett egyet nem értést udvariatlanabbnak tekintik, mint az indirekt egyet nem értési formákat (stat. szig.), de nem mutatható ki szignifikáns korreláció mindenütt a példák vagy a stratégiatípusok között.
- Az egyet nem értés tényének nyílt kifejezését nem tartják udvariatlannak (4,16-os érték).

Lehetséges magyarázatok

- egyes stratégiákon belül eltérő módon kifejezett egyet nem értés (eltérő nyelvi megformálás, eltérő mértékű in/direktség – funkcionális kategóriák)
- egyéni különbségek (1-5 érték a skálán)
- téma

Válogatott bibliográfia

- Culpeper, J., 2011. *Impoliteness: Using Language to Cause Offence*. CUP, Cambridge.
- Kádár, D., Haugh, M., 2013. *Understanding Politeness*. CUP, Cambridge.
- Koczogh, H., 2012. *The Effects of Gender and Social Distance on the Expression of Verbal Disagreement Employed by Hungarian Undergraduate Students* (Unpublished doctoral dissertation). University of Debrecen, Debrecen, Hungary.
- Leech, G., 1983. *Principle of Pragmatics*. Longman, New York.
- Locher, M., Watts, R., 2005. Politeness theory and relational work. *Journal of Politeness Research* 1 (1), 9-33.
- Ogiermann, E., 2009. Politeness and in-directness across cultures: A comparison of English, German, Polish and Russian requests. *Journal of Politeness Research* 5: 189-216.
- Ogiermann, E., Suszczyńska, M., 2011. On im/politeness behind the Iron Curtain. In F. Bargiela, D. Kádár (Szerk.) *Politeness across Cultures*. Basingstoke: Palgrave Macmillan: 194-215.
- Sárosi, Zs., 2015. Nyelvtörténet és udvariasságkutatás, In: Forgács, T., Németh, M., Sinkovics, B. (szerk.). *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei VIII*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2015. pp. 157-169.
- Shum, W., Lee, C., 2014. (Im)politeness and disagreement in two Hong Kong Internet discussion forums. *Journal of Pragmatics* 50, 52-83.